

NKP

négy gondolat kísérlet
a Karátson Gábor Kör sorozata a FUGÁ-ban
március 10. péntek 16h

1. Nem kell párt?

avagy mitől lesz más a politika

„*A párt a parlamenti rendszer nagy erkölcsstelsége: bűnszövetkezet a mandátumszerzésre, szerződés a mindent támogatásra vagy mindent szabotálásra, pecsét a szájra, egyenruha a véleményre*”, írta Németh László. Mi nem egészen így gondoljuk. A parlamenti rendszer lényege, hogy a különböző meggyőződések képviselői pártokat alkotnak, kormányzati elveiket nyilvános vitára bocsátják, s a kormányzás felelőssége a választók többségének bizalmát élvező pártra hárul, a többiek ellenőrzése mellett. Működésük törvényessége felett pedig a pártoktól független államfő és igazságszolgáltatás őrökdi. Csakhogy nálunk ebből a rendszerből mára **semmi** sem maradt. A választók többé nem képesek ellenőrizni úgynevezett képviselőiket, a pártok vezéreiket, az ellenzék a kormányt, a törvényhozás és az igazságszolgáltatás a végrehajtó hatalmat, a szakapparátusok a politikai döntéseket, hanem mindez éppen fordítva történik. A sikeres pártok világszerte a közhatalom megszerzésére és kiaknázására szakosodott üzleti vállalkozássá lettek, amelyek a pénzt szavazatokra s a szavazatokat pénzre váltják. Ahol a civil társadalom gyenge és képtelen az ellenállásra, mint nálunk, ott a demokratikus jogállam kulisszái között a klientúrájukra támaszkodó pártvezérek diktatórikus hatalmat gyakorolhatnak. A pártokból valami egészen más lett, ezért itt az ideje, hogy valami egészen mást találjunk ki a mostani pártrendszer helyett, és hozzá is lássunk a megvalósításához.

A főáramú politikatudomány nem csinál titkot abból, hogy az ipari tömegtársadalmakban a demokrácia lehetetlen. A választóknak, úgymond, se módjuk, se igényük nincs arra, hogy megismerjék politikai vezetőiket és megalapozott véleményt alkossanak a kormány eljárásairól. A legjobb, amit tehetnek, ha azonosulnak a politikai marketing által sugalmazott nézetek valamelyikével, és nem több beleszólást követelnek maguknak, csupán jobb ellátmányt. A választási procedúra és a parlamenti rendszer nem több, mint békés és gazdaságos technika az uralom legitimitásának biztosítására, a hatalomra törő elitcsoportok közötti rotáció fenntartására. Addig működőképes, ameddig a társadalomban hallgatólagos egyetértés uralkodik az együttélés politikai-gazdasági alapelveire nézve, és a rendszer nem szembesül olyan kihívásokkal, amelyek szétfeszítik addigi kereteit.

A globális ökológiai (gazdasági, kulturális és biztonsági) válság kezelése azonban épp ezeknek az alapelveknek a felülvizsgálatát követeli. Történelmi, sőt, földtörténeti léptékű változások zajlanak körülöttünk, népek és földrészek sorsát meghatározó döntések születnek, s ha nem születnek, annak a következményei lesznek a legsúlyosabbak. Kockázatos alternatívák, egymással kibékíthetetlen igények között kell választanunk, az utódaink sorsáért ránk háruló felelősség terhe mellett. Ezért minden érintettnek elemi érdeke, hogy eligazodjék a döntésre váró kérdésekben, s hogy átlássa és meggyőződése szerint befolyásolni tudja a folyamatokat. Hogy ismerje a döntéshozókat, és részt vegyen elszámoltatásukban. A beletörődés abba, hogy ez manapság lehetetlen, nemcsak cinizmus és gyávaság volna a részünkről: ez a birkamorál a vesztünket sietteti.

Ahhoz, hogy jó döntések szülessenek, *jól* kell dönteni: a politikai döntéshozatali eljárásokat kell mindenekelőtt megújítani. De nem nehéz belátni, hogy azok a mélyreható változások,

amelyek még megmenthetnék bolygónkon az emberhez méltó élet természeti és kulturális feltételeit, a legkevésbé a fennálló rendszer mindenkori haszonélvezőinek állnak az érdekében, épp azoknak tehát, akik a politikai döntésekre a legnagyobb befolyást gyakorolják. A pártrendszer pedig jelenlegi formájában az ő kiváltságaikat teszi kikezdehetlenné.

Azonban ne áltassuk magunkat azzal, hogy a pártokat feleslegessé teheti akár a közvetlen demokrácia, akár ennek ellenkezője, a szakapparátusok valamiféle „politikamentes” kormányzása. A közvetlen demokrácia csak helyi (munkahelyi, települési, kulturális) közösségekben működik – ott viszont működik, ha meg nem fosztják e közösségeket az önrendelkezés elemi jogi, anyagi és kulturális feltételeitől, ahogyan az Magyarországon történt. Ahol viszont nincsenek ilyen közösségek vagy cselekvésképtelenné váltak, ott a közvetlen demokrácia intézményei még a képviseleti rendszernél is kiszolgáltatottabbnak bizonyulnak a demagógiával és a manipulációval szemben. Ami pedig a semleges, technokratikus ésszerűséget illeti, politikai kérdésekben ilyesmi egészen egyszerűen nem létezik. A közcélok megállapítása és a közügyek intézése minden esetben és óhatatlanul értékválasztáson alapul, akár kimondják és megvitatják ezeket az értékelveket, akár kimondatlanul érvényesítik. A szakértő kormányzás mítosza mögött az utóbbi rejlik. Egy harmadik lehetőség, a tekintélyelvű parancsuralom hívének nyíltan csak kevesen vallják magukat.

Akkor pedig nem marad hátra más, mint belátni, hogy az országos politika vitatható meggyőződések és képviselőik vetélkedése egy olyan nyilvánosság színterein, amely csak a mindenkori kiválasztottak számára nyitott. Ezért *a kiválasztás és képviselet módját* kell mindenekelőtt újragondolni. A pártrendszer eredetileg ezt a célt szolgálta. Nem megszüntetni kell tehát, hanem – röviden szólva – helyreállítani, azaz megszabadítani torzulásaitól és alkalmassá tenni arra, hogy eredeti rendeltetését betölthesse a megváltozott viszonyok között.

E gondolat kísérlet szerint ez az alábbi feltételek mellett lehetséges:

1. *Decentralizáció és következetes szubsidiaritás.* Ami azt jelenti, hogy valóban az alsóbb szint döntse el, hogy milyen hatásköröket kíván megtartani s melyeket delegálna egy magasabb szintre. E kisebb közösségek tagjai számukra átlátható kérdésekben nyilváníthatanak véleményt, általuk megismerhető és ellenőrizhető személyekbe helyezik bizalmukat. Minden érintett számára adottak elvileg a közvetlen részvétel lehetőségei a döntéshozatal folyamatában. Közvetlenül tapasztalják az esetleges rossz döntések, téves választások következményeit, és módjukban áll ezeket korrigálni. Ebben az esetben a jelölt képességei, teljesítménye, helyi megítélése fontosabb lesz, mint politikai hovatartozása, ezért a választást kívülről sokkal nehezebb befolyásolni.
2. *Közvetett választás.* Az így megválasztott bizalmi emberek - például egy térség településeinek delegátusai – testületet alkotnak, rendszeresen tanácskoznak, és maguk közül választják ki a körzet országgyűlési képviselőjét, akit az elektorok munkájában hivatalból és folyamatosan támogatnak és ellenőriznek. A személyes ismertség és a közvetlen függés az őt delegáló testülettől valószínűtlenné teszi, hogy a képviselő választóinak akaratával szemben előnyben részesítse egy pártközpont akaratát. A rendszer következetesen alulról épül fölfelé.

3. Országos szinten a területi elv mellett a *területi elv* is érvényesülne, azonban nem a szokásos kétkamarás modellben. A parlamenti munkában tovább erősödhetne a bizottságok szerepe, és ezekben a bizottságokban vennének részt a területi elven választott képviselőkkel egyenlő jogon a bizottság feladata szerint illetékes szakmai, érdekvédelmi, tudományos és egyéb szervezetek képviselői. A rendszer előnye, hogy az orvosok, pedagógusok, egyházak, nemzetiségek, egyetemek, kisvállalkozók, nagycsaládosok stb stb. nem lobbiznának többé a területi elven választott képviselőkből álló pártoknál, hanem velük egyenrangú felekként vennének részt a törvények előkészítésében és előterjesztésében, s így megszűnne kiszolgáltatottságuk. A törvény elfogadásánál azonban csak a területi képviselők rendelkezhetnek szavazati joggal, mert csak így érvényesülhet az arányos képviselet elve. Annak természetesen nem lehet és ne is legyen akadálya, hogy szakmai és területi képviselők közös politikai céljaik jegyében pártot alkossanak. Az itt vázolt feltételek mellett azonban jóval nehezebben tud érvényesülni az öncélú pártérdek a területi vagy szakmai érdekvédelmére, és a pártapparátusok sokkal kevésbé függetleníthetnék magukat a képviselők és a képviselőket megválasztó párhívek akaratától. Tehát nem a pártvezéreknek lenne pártja, hanem a pártoknak lenne ismét vezére.
4. Mindez természetesen csak akkor lehetséges, ha a pártok szigorúan *magánegyesületnek* számítanak, és állami finanszírozásban kizárólag az egyes képviselők részesülnek, helyi és országos szinten egyaránt, s a pártkasszákat nekik kell „összedobniuk”. Ebben az esetben a választott képviselők az ország házában minden bizonnyal úgy osztják el a költségvetési forrásokat, hogy azokból az alsóbb szintek törvényes feladataikkal és jogosítványaikkal arányos mértékben részesüljenek. A delegátusok nem kényszerülnének meghajolni a központi kormányzat erőforrásokat koncentrálni törekvése előtt az ésszerűen belátható mértéken felül.
5. *A közhatalmi ágak szigorú különválasztása és az összeférhetetlenségi szabályok* alkalmazása nem újdonság, azonban jelenleg világszerte gyenge lábakon áll, ha nem is olyan gyengéken, mint nálunk. Az igazságszolgáltatás, a közszolgálati médiumok, a nemzeti bank, és nem utolsósorban a köztisztviselők függetlenségét törvényes úton kell és lehet biztosítani. A közigazgatási szintek közötti hatalommegosztásról a lokális autonómiák kapcsán már esett szó. A törvényhozó és végrehajtó hatalom különválasztásának nálunk nincsenek hagyományai. Azonban a pártvezérek és pártapparátusok hatalmának korlátozása ezen is sokat segíthet: a parlament visszanyerheti függetlenségét az általa választott miniszterelnök-pártvezérrel szemben, s megszűnik annak engedelmes végrehajtója lenni. Több mint formalitás, hogy a kormányfő ne lehessen egyidejűleg pártjának vezetője. Elképzelhető volna a köztársasági elnök közvetlen választásának bevezetése is, vagy más eljárás, amely a tisztség viselőjét ténylegesen függetleníteni képes a pártok akaratától.